

Pla Municipal per la Interculturalitat: per què ara?

Daniel de Torres. Comissionat de l'Alcaldia per a la Immigració i el Diàleg Intercultural

1. El context

L'Ajuntament de Barcelona ha decidit impulsar durant l'any 2009 un nou Pla Municipal per la Interculturalitat. Per comprendre els motius que porten un govern a impulsar una estratègia política determinada és necessari fer referència als aspectes del context social que justifiquen aquesta decisió.

La Barcelona d'avui és, en gran part, el resultat de les migracions d'ahir. La història de la nostra ciutat ens mostra diversos períodes en què s'han produït augments intensos de la població com a resultat de diferents moviments migratoris. Si només ens fixem a partir del segle xx, trobem que la ciutat inicia el segle amb més de mig milió d'habitants, dels quals el 21% havien nascut fora de Catalunya. Entre el 1920 i el 1930 la població va augmentar un 40% i va arribar al milió d'habitants, dels quals el 37% havien nascut fora de Catalunya i el 2,7% (27.000 persones) tenien nacionalitat estrangera. Finalment, de les 1.755.000 persones que l'any 1975 vivien a Barcelona, el 44% eren nascudes fora de Catalunya.

És important recórrer a la història per interpretar millor el present, i en aquest sentit poder contextualitzar l'actual període migratori que estem vivint a la ciutat. Aquest període que s'inicia en els darrers anys del segle passat es caracteritza per l'arribada de milers de persones procedents d'arreu del món i està suposant una transformació important del paisatge humà de la ciutat. La globalització dels fluxos migratoris

i per tant la gran diversitat d'orígens i perfils socials dels nous ciutadans és la característica més rellevant del període actual respecte als anteriors. Al gener de l'any 2000 els estrangers que residien a Barcelona eren el 3,5% del total de la població, mentre que al principi del 2009 aquest percentatge es troba al voltant del 18% (unes 300.000 persones).

Una part important d'aquests nous residents ha vingut per motius econòmics amb l'objectiu de millorar les seves expectatives vitals i trobar les oportunitats que no tenien als seus països d'origen. Moltes d'aquestes persones que van arribar fa uns anys i s'han anat assentant a la ciutat, ara estan reagrupant els seus familiars. D'altra banda, també ha augmentat el nombre de persones atretes per altres motius vinculats a l'ambient d'una ciutat més cosmopolita i oberta al món que mai.

La majoria dels nous barcelonins i barcelonines provenen de països llatinoamericans, però també hi ha una presència important de ciutadans procedents de països del continent asiàtic com el Pakistan i la Xina, o del nord d'Àfrica, com el Marroc. És destacable l'augment del nombre de residents que vénen de diversos països europeus, com Itàlia o França, i també d'alguns països de l'Est.

Aquesta realitat ha suposat un augment notable de la diversitat socio-cultural d'una ciutat ja de per si complexa i plural. La diversitat d'orígens, llengües, costums, valors i creences i, en definitiva, de cosmovisions del món

planteja noves complexitats per a la convivència i la cohesió social, però també noves oportunitats que cal tenir presents. En funció de com interpretem i abordem aquesta nova realitat farem que prevalguin uns factors o uns altres.

2. La necessitat de definir una estratègia pròpia

Quan es produeix un procés de transformació social intens durant un període relativament breu de temps, és necessari que els diferents actors polítics i socials reaccionin amb rapidesa per entendre la profunditat dels canvis i ser capaços de donar respostes adients i eficaces als nous reptes i a les noves necessitats.

Les interpretacions que puguem fer respecte a la naturalesa de les complexitats que es deriven de l'augment de la diversitat dependran de moltes variables. Però una primera anàlisi ha de partir d'un diagnòstic rigorós respecte a l'origen d'aquestes complexitats, ja que si l'anàlisi fos superficial, parcial o estigués determinada pel factor ideològic, difícilment es podrien identificar correctament els reptes i encara menys les polítiques que cal impulsar per assolir els objectius marcats. La definició d'aquests objectius sí que està subjecta a les diferències ideològiques i de sensibilitats, ja que tenen a veure amb com ens imaginem i com volem que sigui la ciutat del futur. Si posem l'accent a prioritzar la cohesió social i la convivència ens hem de preguntar com influeix la nova realitat social en l'assoliment d'aquests ob-

jectius. És a dir, quins nous reptes planteja aquesta diversitat per al manteniment de la cohesió i la convivència i què cal fer per assolir aquests objectius en un context social que ha canviat molt en poc temps i ho seguirà fent.

Per això és molt important que quan parlem de les complexitats que es deriven de l'augment de la diversitat tinguem molt presents el context global i les diferents variables que intervenen en la manera de viure i percebre aquesta diversitat en tots els àmbits de la vida urbana. Si no ho féssim podríem caure en l'error de considerar que són les diferències culturals les que es troben exclusivament a l'origen d'unes complexitats que estan molt determinades per variables socials i econòmiques vinculades a les desigualtats de drets i oportunitats socials. Però tampoc podem caure en el parany contrari de minimitzar la variable cultural i centrar-nos únicament en els aspectes socioeconòmics, ja que la història i sobretot les experiències recents d'altres països ens han ensenyat que els dos factors són rellevants i s'interrelacionen entre si.

La manera com una ciutat com Barcelona interpreta i aborda els reptes que planteja l'augment de diversitat està absolutament determinada per les seves especificitats històriques, socials, culturals i econòmiques. No té sentit plantejar-se una estratègia que no par-teixi d'aquesta premissa.

Això fa que sigui impossible i del tot ineficaç pretendre traslladar «models»

d'altres ciutats o països que no s'hagin mostrat gaire reeixits i es trobin actualment en procés de revisió. Però això no significa que no sigui útil i necessari analitzar aquestes experiències i identificar-ne els aspectes positius i sobretot els errors.

Els països que durant anys van optar per aplicar la seva versió del model multiculturalista, principalment anglosaxons, comparteixen el fet d'haver posat molt èmfasi en el respecte i el reconeixement de les diferències, i, en canvi, haver dedicat menys esforços a reforçar els elements comuns que uneixen els ciutadans. El fet de no reforçar aquests vincles ha facilitat algunes tendències segregadores i de fragmentació social que no són favorables per garantir un bon nivell de cohesió. D'altra banda, el model assimilacionista, identificat sobretot amb l'experiència francesa, ha posat tant èmfasi en el principi d'igualtat a través de la necessària adopció dels valors, la identitat i la cultura de la societat d'acollida, que ha acabat ofegant les diversitats i provocant desafeccions identitàries que tampoc han afavorit la cohesió.

Actualment, assolir un equilibri complex entre unitat i diversitat que combini el respecte i el reconeixement de les diferències, però que al mateix temps posi l'èmfasi en els vincles comuns que ens uneixen més que en els que ens separen esdevé un repte per a la majoria de societats modernes.

Més enllà dels grans reptes de la cohesió i la convivència, cal ser molt

conscients que en el context de la globalització i de més interdependència a tots els nivells, les ciutats més dinàmiques i generadores d'oportunitats seran aquelles que siguin capaces de traduir les potencialitats de la diversitat en un factor de vitalitat social, econòmica i cultural. Barcelona no es pot permetre el luxe de desaprovechar el potencial que representa la diversitat en un context en què la circulació d'idees, la creativitat i la innovació aplicada a tots els àmbits esdevenen veritables factors d'atracció i dinamisme.

Per avançar amb garanties cap a aquest doble objectiu de vetllar per la cohesió social i la convivència, i al mateix temps aprofitar els avantatges que es deriven de la diversitat cultural, és imprescindible definir una estratègia pròpia i global de ciutat.

És evident que moltes de les polítiques que tenen a veure amb els moviments i la gestió dels fluxos transnacionals de persones són competència de l'àmbit estatal i en alguns casos del Govern de Catalunya. Però allà on es viu i s'experimenta realment la quotidianitat de la diversitat és sens dubte a les ciutats, i els governs locals cada vegada són més determinants a l'hora d'incidir en una realitat social més complexa i plural. Àmbits com l'urbanisme, l'habitatge o l'espai públic, l'accés al mercat de treball o la formació, les polítiques culturals i les de prevenció, els serveis socials i els equipaments de proximitat, la promoció econòmica i els mecanismes de participació social etc., tots ells

fonamentals, en els quals els governs locals, i sobretot en una ciutat des de les característiques de Barcelona, tenen molt a dir, tenen una gran responsabilitat i al mateix temps també una gran oportunitat.

Tenint presents les especificitats pròpies de la ciutat, i a partir d'una actitud proactiva i d'un debat obert que impliqui un ampli ventall d'actors socials i el màxim consens, cal concretar uns principis, uns objectius i unes línies de treball amb la mirada posada en la ciutat que ens imaginem en els propers deu o quinze anys.

3. L'enfocament interculturalista

En els últims temps i davant l'evidència dels problemes dels models tradicionals d'integració i acomodació de la diversitat, ha anat guanyant terreny en alguns àmbits acadèmics, polítics i socials el que anomenem enfocament interculturalista.

Aquesta perspectiva difereix dels models anteriors ja que parteix de la premissa que per assolir l'equilibri entre el respecte i reconeixement de la diversitat i els elements comuns i compartits que garanteixin la cohesió és imprescindible posar l'atenció sobre les relacions que s'estableixen entre els ciutadans. Promovent la interacció positiva, el contacte, el diàleg i el coneixement mutu és com podem abordar millor les complexitats que planteja la diversitat.

Concretament, es poden identificar tres principis sobre els quals es fona-

menta l'enfocament interculturalista:

- El primer principi parteix de la premissa que per avançar en la interculturalitat és imprescindible que prèviament hi hagi un context de respecte a uns valors fonamentals i democràtics i de promoció de la igualtat real dels drets i deures i d'oportunitats socials de tots els ciutadans i ciutadanes. Per tant, avançar cap a un interculturalisme real exigeix en primer lloc l'existència de polítiques ambicioses a favor de l'equitat i contra les situacions d'exclusió i discriminació, especialment les relacionades amb l'origen i les diferències culturals dels ciutadans.

- El segon principi fa referència a la necessitat de reconèixer, valorar i respectar la diversitat entesa en un sentit ampli. Però aquest principi va més enllà de la simple contemplació o tolerància passiva, i posa l'accent en la necessitat de fer un esforç per aprofitar les oportunitats que es deriven de la diversitat sociocultural. Oportunitats vinculades a l'enriquiment cultural però també a l'àmbit econòmic i social.

- El tercer principi és el que defineix pròpiament l'enfocament interculturalista i el que el diferencia d'altres plantejaments com el multiculturalista. Es tracta del principi d'interacció positiva o d'unitat en la diversitat. A partir del reconeixement de les diferències cal posar l'èmfasi en els aspectes comuns i compartits que ens uneixen a tots els ciutadans i ciutadanes. La convivència es treballa en la quotidianitat i per això és impor-

tant que paral·lelament a les polítiques socials i de promoció de la igualtat de drets i deures estímulen el contacte, el coneixement mutu i el diàleg com a via per reforçar aquesta esfera comuna i un sentiment de pertinença que és el ciment de la cohesió. La convivència intercultural ha de ser viscuda amb normalitat per part de tothom i en totes les esferes socials i urbanes.

És important remarcar que l'enfocament interculturalista no evita els conflictes, ja que el fet de fomentar el contacte i els espais d'interacció provoca la inevitable aparició de conflictes en la vida quotidiana. Però els conflictes s'han d'acceptar i el que cal fer és buscar maneres adients i innovadores d'abordar-los. Reconèixer aquesta realitat és fonamental per articular un discurs coherent i rigorós amb la realitat, que s'allunyi de visions simplistes i superficials que es limitin exclusivament a celebrar les bondats de la diversitat. D'altra banda, cal tenir present que precisament l'enfocament interculturalista pretén evitar altres riscos més negatius per a la cohesió com ara els processos de fragmentació i segregació social, la permanència de prejudicis i estereotips, les actituds racistes, les pràctiques discriminatòries o els discursos populistes que fomenten les porres i les desconfiances. Al mateix temps, en destacar la necessitat del respecte a uns valors fonamentals i democràtics compartits per tothom s'evita el perill de caure en un relativisme cultural que justifiqui determinades pràctiques o

actituds que poden ser clarament contràries a aquests valors.

4. Els antecedents del Pla

Els motius pels quals es decideix apostar per una estratègia que parteixi de l'enfocament interculturalista són diversos.

D'una banda no podem obviar la situació de crisi en què es troben els models «clàssics», que ens obliga a buscar altres vies alternatives per intentar evitar els mateixos errors. Però de l'altra, cal insistir en la importància del context històric i social, de la variable geogràfica i política, del patrimoni cultural i lingüístic, del fet religiós i de l'urbanisme, del paper de la societat civil i del desenvolupament econòmic així com de les diverses onades migratòries que han conformat la ciutat actual. Totes aquestes variables juntament amb moltes altres influeixen en la manera com els barcelonins i barcelonines entenem la convivència i com interpretem els reptes que es deriven de l'augment de la diversitat cultural.

Igualment, el conjunt de polítiques municipals que s'han desenvolupat els darrers trenta anys, com ara les urbanístiques, també han tingut una influència en com s'estan produint els processos d'acollida dels nous residents a la ciutat.

Dit això, i més concretament en relació amb les polítiques pròpiament interculturals, ja fa uns quants anys que l'Ajuntament ha anat impulsant polítiques que posen l'èmfasi en la ne-

cessitat de facilitar i promoure la interacció i el diàleg intercultural. N'hi ha diversos exemples.

L'any 1997, quan el percentatge de residents estrangers a la ciutat només era del 2%, ja es va definir un primer i pioner Pla Municipal per a la Interculturalitat.

Des de diversos àmbits com l'educatiu també s'ha treballat la interculturalitat a través de programes a les escoles, a les aules d'acollida, en el marc dels plans educatius d'entorn i altres iniciatives dins del Projecte Educatiu de Ciutat.

Un altre exemple és la creació l'any 1999 del Centre Interreligiós de Barcelona, ara Oficina d'Afers Religiosos, amb l'objectiu de garantir que totes les creences i visions religioses i laiques de la vida es puguin viure amb llibertat i puguin conviure amb normalitat a l'espai públic.

L'any 2002 entra en funcionament el Servei de Mediació Intercultural amb la finalitat de ser un instrument pont entre les persones immigrades, els professionals de l'Administració i la població autòctona, així com entre col·lectius de diferents orígens culturals.

Des dels diferents districtes de la ciutat també es treballa tenint present la perspectiva intercultural. Les realitats són molt diverses entre els diferents barris, però molts districtes han impulsat plans d'acollida i accions comunitàries per fomentar la convivència, en els quals el diàleg intercultural és un objectiu estratègic.

En l'àmbit de la cultura cal destacar l'impuls i adhesió a l'Agenda 21 de la cultura, el moviment de ciutats del món compromeses amb el desenvolupament cultural, i el suport a la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals de la UNESCO al novembre del 2005.

5. Del programa Barcelona Diàleg Intercultural al Pla Municipal per la Interculturalitat

L'any 2008 ha estat l'Any Europeu del Diàleg Intercultural, i l'Ajuntament ho ha volgut aprofitar per posar sobre la taula un tema cabdal per al present i el futur de la ciutat, impulsant centenars d'activitats sota el paraigua del Programa Barcelona Diàleg Intercultural.

El Programa ha posat de manifest la gran quantitat d'actors socials que treballen a Barcelona per promoure el diàleg intercultural com un instrument per facilitar la convivència i aprofitar els avantatges que ofereix la diversitat. Aquesta constatació demostra que l'aposta pel diàleg intercultural és compartida per un ampli ventall d'actors de la societat civil i de ciutadans en general.

També ha servit per engrescar d'altres a fer el pas i implicar-se en activitats de promoció del diàleg; per incentivar el debat acadèmic i per conèixer experiències pràctiques; per atraure nous col·lectius als equipaments culturals i a les celebracions populars i perquè aquestes reflecteixin millor la rea-

litat social; per crear espais de treball en xarxa i per aprofundir en el coneixement de les noves realitats socials.

En definitiva, el programa Barcelona Diàleg Intercultural ha deixat una estimulant estela que cal aprofitar per elaborar el Pla Municipal per la Interculturalitat amb l'objectiu d'incorporar

el principi d'interculturalitat com una variable fonamental en la definició del conjunt de polítiques municipals. Educació, cultura, seguretat, urbanisme, comerç, promoció econòmica, serveis socials etc. tots els àmbits han de tenir presents els reptes que planteja la diversitat i de quina manera promouen el

principi d'interculturalitat, és a dir, «la promoció sistemàtica i gradual d'espais i processos d'interacció positiva, que vagin generalitzant relacions de confiança, reconeixement mutu, comunicació efectiva, diàleg i debat, aprenentatge i intercanvi, regulació pacífica del conflicte, cooperació i convivència». 